

TÉMA 1: Úvod do problematiky

Film a hudba představují dvě vzájemně se ovlivňující oblasti lidské tvůrčí činnosti. I když můžeme zároveň hovořit o dvou různých způsobech uměleckého vyjadřování, právě ucelený audiovizuální charakter filmových produktů vystupuje jako standard dnešní kinematografické produkce.

Důvod, proč se zabývat filmovou hudbou, tkví především ve skutečnosti, že film má ze všech druhů umění potenciálně největší vliv na vkus širokých vrstev populace. K tomu pak logicky dopomáhá i použitý hudební doprovod. S ním se dnes dostáváme do styku jak v prostředí kinosálů, tak při domácím, soukromém promítání. Hudba jako součást audiovizuálních děl prostupuje takřka všemi oblastmi televizní produkce, včetně zpravodajství a reklamy, a zasahuje významně i do světa internetu. Kromě toho je také nedílnou součástí počítačových her a jiných produktů zábavního průmyslu.

Atraktivita filmové hudby a filmového umění obecně se zvyšuje také novodobými snahami o obnovení původní promítací praxe, kdy je film doprovázen živou hudbou (→ Téma 2). Ačkoli se živá hudební produkce týkala zejména němých snímků, jsou dnes uváděny filmy prakticky všech druhů a období. Příkladem může stát koncertní provedení filmové hudby Bernarda Herrmanna ke slavnému hororu *Psycho* Alfreda Hitchcocka, a to Symfonickým orchestrem hl. m. Prahy FOK v roce 2015. V podobném duchu probíhalo promítání němému filmu Carla Theodora Dreyera *Utrpení Panny orleánské* s živým orchestrálním doprovodem v podání Filharmonie Brno v roce 2016. Tentokrát ovšem byla původní hudba tohoto snímku nahrazena hudbou nově zkomponovanou. Programy se však postupně plní i novějšími filmovými tituly – *Star Wars: Epizoda 4 – Nová naděje* v pražské O2 Areně v roce 2018 nebo série filmů Stevena Spielberga v rámci pražských abonentních koncertů a festivalů v roce 2019.

Obdobné snahy o propagaci filmové hudby koncertní formou nalezneme pozorný student filmových dějin v různých obdobích minulého století. Současná revitalizace tohoto trendu je ale mnohem propracovanější co do komerčního zacílení, širší publika (díky moderním technologiím a internetu) a také se dostávají ke slovu méně známá díla zavedených i dříve neznámých filmových skladatelů.

Do styku s filmovou hudbou se člověk nedostává pouze v její přirozené podobě v rámci jiného média. Dnes se totiž díla filmových skladatelů provádějí více než kdy dříve na koncertních pódiiích a přebírají tak poněkud uměle roli koncertního umění. K vyslechnutí jsou nejčastěji díla Johna Williamse, Ennia Morriconeho, Hanse Zimmera či Jamese Hornera. Řada

žijících autorů v poslední době organizuje koncertní turné, na kterém se ujímají postu dirigenta nebo interpreta. V návaznosti na větší propagaci děl filmové hudby vznikají také nesčetné notové antologie v různých nástrojových úpravách a stupních hráčské náročnosti.

Jsou také organizovány festivaly filmové hudby. Kromě v zahraničí poměrně známých koncertních pásem, z nichž jmenujme například Hollywood in Vienna nebo již ukončený výroční event The Art of the Score: Film Week at the Philharmonic pořádaný newyorskou filharmonií, je na naší domácí půdě pořádán Festival filmové hudby (Film Music Prague), dále festival Soundtrack Poděbrady a Prague Proms, kde je filmová hudba pravidelně na programu. Obvykle jsou na tyto události zvány významné osobnosti české i světové hudebně-filmové scény.

Mezi domácími profesionálními tělesy, která svůj repertoár staví na filmové hudbě, můžeme jmenovat například Filmovou filharmonii, Prague Film Orchestra nebo Moravia Brass Band.

Spolu s rostoucím zájmem o filmovou hudbu je třeba dbát na seznámení zájemců s tím, jakým zákonitostem hudba ve filmu podléhá a jak k ní kriticky přistupovat a být tak schopen objektivního posouzení jejích kvalit. Týká se to především školního prostředí a vzdělávání, které má na formování postojů a názorů společnosti prvořadý vliv.

V rámci základního vzdělávání, jistě nelze opomenout Rámcový vzdělávací program (dále jen RVP), závazný dokument upravující podmínky pro jednotlivé etapy vzdělávání a částečně i jejich náplň. Zde lze mezi tzv. průřezovými tématy nalézt Mediální výchovu. Její náplní bývá povětšinou mediální komunikace a pro žáky důležitá práce s mediálním obsahem. Kompetence žáků vycházející z mediální výchovy se proto týkají zejména těchto oblastí.

Odlišná situace nastává v případě jednoho z tzv. doplňujících vzdělávacích oborů, kterým je Filmová/Audiovizuální výchova. Jedná se o jakési obohacení „hlavních“ vzdělávacích oblastí, které se v RVP objevilo přibližně v roce 2010. Ačkoli je koncipováno spíše směrem k vnímání filmových/audiovizuálních děl obecně, rozhodně je zde prostor i pro hudební, resp. zvukovou složku filmů. RVP sice v popisu oboru přímo nepoukazuje na filmovou hudbu, bývá zde však vyzdvihováno propojení s ostatními uměleckými obory. Zaměření na hudbu může být posléze konkretizováno v rámci tzv. Školních vzdělávacích programů (ŠVP). Zajímavostí je, že v rámcovém vymezení učiva pro doplňující vzdělávací obor Dramatická výchova figuruje scénická hudba jako součást procesu inscenační tvorby.

Logickým krokem by v případě zařazení filmové hudby do školní výuky bylo její spojení s předmětem *Hudební výchova*. Na základních školách konkrétně prostřednictvím vzdělávací oblasti Umění a kultura, na školách středních (gymnázia) tamtéž, pod názvem *Hudební obor*. Vzhledem k očekávaným výstupům, orientovaným v rámci základních škol i gymnázií na tzv. činnostní pojetí, kam se řadí činnosti vokální, instrumentální, hudebně-pohybové a poslechové,¹ lze oficiálně filmovou hudbu coby žánr prezentovat ve větší míře jen u poslechových činností. Jiná situace samozřejmě nastává u projektů, mezioborového propojení učiva a podobně. Záleží ovšem na osobě pedagoga, do jaké míry a jakým způsobem je ochoten a schopen filmovou hudbu implementovat do běžné hudební výchovy. V tom mohou za jistých podmínek pomoci i nově zaváděné *Standardy RVP*, tedy podpůrné metodické materiály stanovující minimální cílové požadavky na vzdělávání.

Stejný případ se objevuje i v RVP středních odborných škol. Pokud zde figuruje hudební vzdělávání, je zaměřeno buď obecněji (střední pedagogické školy), nebo na konkrétní hudební obor (konzervatoře). Filmová hudba se tu proto prosadí daleko hůře, i když tuto skutečnost nelze hlavně v druhém zmíněném případě zobecnit, především z důvodu poměrně velkého počtu škol konzervatorního charakteru a jejich různých zaměření a statutů.

Na **Konzervatoři Brno** filmová hudba nemá v současnosti žádné oficiální zastoupení v učebních plánech. Studium se zde ubírá výhradně směrem klasické hudby, případně jazzu. Totéž platí pro **Pražskou konzervatoř** nebo **Janáčkovu konzervatoř v Ostravě**. Větší důraz na multižánrovost absolventů, tedy i na scénickou, popřípadě filmovou hudbu, kladou na **Konzervatoři a Vyšší odborné škole Jaroslava Ježka v Praze**. Totéž se očekává u soukromé **Mezinárodní konzervatoře Praha**. Obě školy jsou totiž z velké části zaměřeny na populární hudbu, jazz a muzikálovou tvorbu. Opět ale záleží na konkrétních pedagogích. Pokud je například student kompozice více zatížený na filmovou tvorbu, měl by jeho mentor přizpůsobit výuku aktuálním potřebám. To se však v českém systému zatím často nestává.

Vedle konzervatoří existuje několik středních škol, většinou soukromých, jejichž odborné zaměření se týká přímo audiovizuální a filmové tvorby. Pro příklad uveďme **Střední školu a Vyšší odbornou školu reklamní a umělecké tvorby Michael**. Výuka se zde realizuje podle *Školního vzdělávacího programu Filmová tvorba* (podle něj i název jednoho z oborů), který byl vytvořen na základě *Rámcového vzdělávacího programu Multimediální tvorba*. Výuka se

---

¹ Viz např. SEDLÁK, František a Rudolf SIEBR. *Didaktika hudební výchovy 1: na prvním stupni základní školy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985.

zaměřuje především na práci s vizuálním materiálem, přesto žáci přicházejí do styku se zvukovou dramaturgií audiovizuálních děl.

Podobnou institucí je **Creative Hill College, Střední škola filmová, multimediální a počítačových technologií, s. r. o.** Její obor Mediální tvorba je obdobou Filmové tvorby na SŠ a VOŠ Michael. Za zmínku stojí i **Střední průmyslová škola sdělovací techniky** v Praze, mezi jejíž obory patří Filmová a televizní tvorba. Zde, opět analogicky k první zmíněné střední škole Michael, probíhá seznamování studentů s filmovou hudbou a zvukovou dramaturgií taktéž rámcově v předmětech Režie audiovizuálního díla a Zvuková složka multimediálního díla.

Ve vysokoškolském sektoru se filmová hudba těší poměrně solidní podpoře. Již ve druhé polovině minulého století působili přední čeští filmoví skladatelé na pražské **Akademii múzických umění (AMU)**. Pedagogem filmové hudby zde byl například Václav Trojan, a to mezi léty 1949–62. Dnes jsou s filmovou hudbou obeznávaní okrajově studenti Katedry zvukové tvorby, Katedry režie a Centra audiovizuálních studií na tamní Filmové a televizní fakultě (FAMU). Skutečnou almou mater filmové hudby je u nás tamní Hudební fakulta (HAMU). Přestože je zde možnost volby oborů Hudební režie a Zvukové tvorby, samostatný předmět s filmovou hudbou v učebních plánech nefiguruje. Jinak je tomu ale v případě Katedry skladby. V navazujícím magisterském studiu zde mají studenti možnost výběru ze tří studijních směrů. Je to Klasická kompozice, Elektroakustická hudba a Filmová hudba.

V rámci poslední jmenované specializace jsou studenti seznamováni jak s problematikou filmové kompozice, tak i s dalšími aspekty filmové tvorby, jako je studiová práce, zvuková režie, zvukový design audiovizuálního díla a jeho dramaturgie nebo základy dirigování. Rovněž zde probíhá příprava ekonomická a právní (tvoření smluv, autorské právo). Tento úzce zaměřený směr je mírně anticipován už ve studijním plánu bakalářského studia oboru kompozice, kde jsou studentům ve vybraném předmětu předkládány různé způsoby filmového uchopení hudebního materiálu a rovněž zadávány úkoly k elementárnímu vytváření filmového doprovodu.

Situace je blízká i studiu kompozice v bakalářském programu na **Janáčkově akademii múzických umění v Brně (JAMU)**, kde budoucí skladatelé navštěvují předmět Scénická hudba, v jehož rámci se řeší jak hudba k divadlu, tak k filmu. Na hudebních akademiích je zařazení tohoto odvětví hudební tvorby logické, když uvážíme, že skladatel, jakkoli zaměřený, by měl být připraven na různé situace a úkoly, které se ho v praxi mohou týkat. I na brněnské akademii pak nedávno došlo k rozšíření možností studia skladby v zaměření na filmovou hudbu.

Zvuková dramaturgie filmového díla se objevuje v různých podobách ve studijních plánech takřka všech škol daného zaměření. Je tomu tak i v případě **Vysoké školy múzických umění (VŠMU)** v Bratislavě, konkrétně na tamní Filmové a televizní fakultě.

Zajímavá je situace na **Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně**, kde studenti fakulty multimediálních komunikací, adepti na profesi filmových tvůrců, režisérů, producentů, v průběhu studia prochází hned dvěma předměty zaměřenými na technologii tvorby hudby pro film, v bakalářském a poté i v magisterském studiu.

Výklad o filmové hudbě v rámci terciárního vzdělávání by i v takto přehledovém podání nebyl kompletní, kdyby se v něm neobjevily také instituce klasického univerzitního zaměření. Myšlena je tím **Univerzita Karlova (UK)** v Praze, **Masarykova univerzita (MU)** v Brně nebo **Univerzita Palackého v Olomouci (UPOL)**. Struktura tohoto typu univerzit je povětšinou tvořena velice podobně a shody lze nalézt i nabídky příslušných oborů.

Z hlediska našeho zájmu stojí na prvním místě filozofické fakulty, které téměř bez výjimky nabízejí zájemcům o filmové umění náležitě zaměřené studijní odvětví. Jmenovitě je to Filmová věda na Katedře filmových studií FF UK, Filmová studia či Filmová, divadelní, televizní a rozhlasová studia na Katedře divadelních a filmových studií FF UPOL nebo Teorie a dějiny filmu a audiovizuální kultury na FF MU. Jedná se v těchto případech o studium převážně teoretické, oproti filmovým oborům na odborně specializovaných školách.

Zapomenout by se pak nemělo ani na tematické přesahy do filmové hudby v oborech muzikologických a hudebněvýchovných. Zde již nikoli ve smyslu studia filmového umění, ale coby hudebního žánru. Jeho zmíněných charakteristik totiž může být využito jak pro účely vědeckého bádání v rámci hudební vědy a teorie, ať už z pohledu kompozičního, sémantického, psychologického či ontologického, tak ve formě výkladu o žánrech 20. a 21. století a jejich didaktizování v hudební výchově. V přípravě učitelů hudební výchovy zatím filmová hudba nemá pevné postavení, objevují se ale první snahy o její zavedení (Pedagogická fakulta MU).

Přestože je text věnován výhradně zařazení filmové hudby do vzdělávání v českém prostředí, bude jistě výhodné alespoň stručně nastínit jinak poměrně rozsáhlou problematikou filmové hudby na školách zahraničních. V potaz se zde musejí brát rozdíly ve školských systémech, které panují nejen mezi Evropou a zámořím, ale i v sousedních zemích. Pro ilustraci zmiňme dva referenční typy škol a jejich přístup k námi zkoumané látce.

První typ se do značné míry překrývá s přístupem, který zastává většina našich škol oborově zaměřených na filmovou a audiovizuální tvorbu. Takovou institucí je v zahraničí například **University of Glasgow** a její magisterský studijní program Film & Television Studies. V průběhu studia zde studenti získávají znalosti z různých podoborů filmového umění, včetně práce se zvukovou (hudební) složkou. Jedná se tedy o vzdělání širšího zaměření, typického i pro naše domácí prostředí.

Druhý typ je více orientován na systém vzdělávání, jehož principem je hlubší specializace pouze na jednu konkrétní oblast, podobně jak tomu bývá v případě našich uměleckých škol, případně doktorských studijních programů. Školou takového typu je mezi mnoha dalšími severoanglická **Leeds College of Music** nabízející mimo jiné specializované vzdělávání ve filmové hudbě z hlediska kompozičního, technologického a produkčního. Stejně zaměření poskytuje známá **Berklee College of Music** sídlící v Bostonu, stát Massachusetts.

Univerzita v Berklee je známá kromě jiného rozsáhlým e-learningovým systémem, jehož prostřednictvím nabízí vedle oficiálních studijních programů i nepřeborné množství on-line kurzů. Zaměření tedy může být na filmovou kompozici jako takovou nebo na hudbu pro film, televizi a videohry. Jedná se buď o jednorázové certifikované kurzy, letní vzdělávací programy, nebo o plnohodnotné studijní zaměření, probíhající samostatně vedle klasické nebo jazzové kompozice.

Podmínky pro studium kompozice či teorie filmové hudby jsou logicky příznivější v zemích, které určují směr mainstreamové filmové produkce. Celkově však filmová hudba v současnosti proniká jako součást (mas)mediálních produktů do povědomí lidí plošně a téměř neomezeně. Především rešerše byla zaměřena primárně na školní prostředí. Bylo by stejně tak možné díky ní sestavit sérii tvrzení odkazujících nejen na stav pedagogického zázemí pro filmovou hudbu v České republice, ale i na její teoretickou a tvůrčí základnu.

Při hodnocení současného stavu ovšem nesmíme opomínat hlavní limitující faktory pro zařazení některých metodických postupů do výuky, kterými jsou technické vybavení a kompetence uživatele, jelikož je práce s novými technologiemi základním předpokladem vzniku audiovizuálního díla stejně jako pedagogické práce. Přestože v používání technologií nastávají pozitivní změny, jsou vesměs pozvolné a neadekvátní rychlosti vývoje společnosti.

V návaznosti na výše uvedené informace je filmová hudba mnohdy brána jako autonomní oblast tvorby, mělo by se k ní ale vždy přistupovat v návaznosti na její původní funkci v rámci filmu.

V následujících tematických oddílech budou prezentovány nejdůležitější aspekty filmové hudby, které nestojí pouze na dějinném základě nebo technických zákonitostech filmového díla, ale pronikají také do sfér psychologie, sémiotiky či estetiky. V celkovém vyznění filmu totiž mohou hrát důležitější roli než ryze hudební či obrazové složky. Toto pojetí by mělo vést ke komplexnímu pochopení filmové hudby a otevřít nezasvěceným jedincům pomyslné dveře k jejímu lepšímu hodnocení. Filmové umění je totiž vzhledem ke své široké působnosti a často komerčnímu zacílení náchylnější ke vzniku produktů zpochybnitelné kvality.